

INDEX SEMINUM - 2002.

NYUGAT - MAGYARORSZÁGI EGYETEM
MEZŐGAZDASÁGI ÉS ÉLELMISZERTUDOMÁNYI KAR
NÖVÉNYTANI TANSZÉK

Mosonmagyaróvár
Hungary

9200 Mosonmagyaróvár
Vár út 2.

Tel.: 06 96/566-683 Fax: 06 96/566-610

E-mail: botany@mtk.nyme.hu

A kiadvány a Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium Biológiai alapok megőrzését, fenntartását és fejlesztését segítő pályázati támogatással készült.

1. Bazsalikom (*Ocimum basilicum* L.)

Az ajakosok családjából (*Lamiaceae*), *Ocimum* nemzetségből a bazsalikom a legjobban elterjedt és termesztett faj. Egyéves növény, 40-60 cm hosszú szára a gyökérnyaktól kezdve sok oldalhajtásra ágazik el. A tojásdad alakú levelek széle csipkés vagy bevagdalt, levélnyelük rövid, válluk lekerekített. Szárvégi, laza állózár virágzatán belül egy-egy örvben 6-8 virág található, az örvök száma 10-18. A virág színe fehér, a termőből 4 fekete makkosca termés jön létre. Fűszer-, gyógy-, és dísznövény, jó méhlegelő.

2. Kerti zsásza (*Lepidium sativum* L.)

A keresztesvirágúak családjának (*Brassicaceae*) zsásza nemzetsége az egész Földön elterjedt. 30-60 cm magasra nő, egyéves növény. Középzöld színű szeldelt tőlevele hosszú nyelű. A levelek széle ép, vagy igen enyhén fogazott. Apró fehér virágai a csúcs felé haladva fokozatosan nyílnak. A becőke tojásdad alakú, sima felületű, benne a nem teljesen félkör alakú rekeszek egymagvúak. Nagy C-vitamin-tartalmú téli zöld fűszer.

3. Indiándohány (*Lobelia inflata* L.)

A lobéliafélékhez (*Lobeliaceae*) tartozó észak-amerikai származású növény. A 60 cm-es magasságot is elérheti, szára szögletes, durván szőrös, alul gyakran vöröses-ibolya színű az antociánoktól. Levelei szórt állásúak, enyhén szőrösök. Virágai fehérek vagy halványkékűek. A kifejlett termések felfúj, zöld hólyagra hasonlítanak, majd megbarnulnak és két kopáccsal nyílnak. A magok aprók, barnák. A növény lobelintartalma légzőközpont izgató hatású, újszülöttkori asphyxia esetén, ill. mérgezéseknél fellépő légzésbénulásnál kerül sor az alkalmazására. Dohányzásról leszoktató készítményekben is alkalmazzák. A levéldrog antidepresszáns hatású állatkísérletekkel igazolták.

16. Keleti nyilasfű (*Conringia orientalis* L./Dum.)

A keresztesvirágúak (*Cruciferae*) családjának mészkedvelő, ritkulóban lévő növénye. Egyéves, 10-60 cm magas, kopasz, kékes színű növény. Levelei fordított tojásdadok, szíves vállal szárölelők. Valamennyi levél ép szélű, kissé húsos. Virágzata laza fürt. Virágai zöldes-fehérek, vagy sárgállók. Négyzetes becője 6-16 cm hosszú, tojásdad magva sötétbarna.

17. Beléndek (*Hyosciamus niger* L.)

A Burgonyafélék (*Solanaceae*) családjának tagja, két-, vagy egyéves. Szára 30-100 cm magas, egyszerű, vagy dúsan elágazó, enyves, mirigyes szőrökkel sűrűn borított. Levelei durván fogasak. A virág piszkos halványsárga, lila színű erekkel. Termése korsó alakú tok, melynek teteje éréskor kupakként leválik. Fontos orvosi növény, leveleit és magját gyógynövényként gyűjtik és újabban termesztik is.

18. Kereklevelű buvákfű (*Bupleurum rotundifolium* L.)

Az ernyősvirágzatúak (*Umbelliferae*) családjának tagja ez a ritka, mészkedvelő növényfaj. Egyéves, 15-75 cm magas, felső részén ágas szárú növény. Felső levelei kerekdedek vagy tojásdad- hosszúkácsak, átnöttek. Virágzata összetett emyő, gallérka levelei kerekdedek vagy elliptikusak, hegyesek. Sziromlevelei sárgák. Ikerkaszat termései bíbor-barnák.

19. Tinóöröm (*Vaccaria hispanica* Rausch.)

A szegfűfélékhez (*Caryophyllaceae*) tartozik ez a ritkuló, mészkedvelő faj. Egyéves, 30-70 cm magas szára felül villásan, dúsan elágazó. Az egész növény kékeszöld hamvas. Levelei tojásdad-, vagy keskeny lándzsásak. A felsők majdnem szíves vállúak, párosával átellenesek, ép szélűek. Virágai hosszú kocsányúak, terebélyes bogernyőben fejlődnek. A virágok rózsaszínűek. Toktermése gömb alakú. A külső csésze pergamenszerű, a belső vékony, papírszerű. Magva fekete, kerek, bibircses.

12. Konkoly (*Agrostemma githago L.*)

A Szegfűfélék (*Caryophyllaceae*) családjába tartozik, az első védett gyomnövényünk. 50-100 cm magas, felső részében villaszerűen, dúsan ágas szára van. A lomblevelek szálasak és a rásimuló szőrözettől szürke selymesek, mindig ép szélűek. A csészén 3-5 cm hosszú, borzas, szőrös, szálas, a lomblevélhez hasonló 5 cimpája van. A virág szennyespiros, pirosaslila. Termése kemény, csúcsán 5 foggal nyíló, tojás alakú tok.

13. Magrugó (*Ecballium elaterium L./Rich.*)

A tökfélék (*Cucurbitaceae*) család nálunk nagyon ritkán előforduló tagja. Élvelő, húsos, vastag tökéjű, heverő szárú, kacstalan, bokros növéssű, 20-40 cm magas növény. Háromszögű levelei vállukon mélyen, szögletesen szívesek, hullámos élűek, az alsó felükön érdes- molyhosak. A porzós virágok fűrtben állnak, a termősök magánosak, sárgák. Szürkészöld elliptikus termései sűrű, kemény serteszőrösök, éréskor a kocsányról hirtelen leválva magvaikat csipős nedvükkel messze lövik. Eddigi ismert adatai: Dénesfa és egy spontán kiskerti megjelenése Rajkán.

14. Lila cikkesbecő (*Chorispora tenella /Pall./ DC.*)

A keresztesvirágúak (*Brassicaceae*) családjának tagja ez a nagyon ritkán előforduló gyomnövényünk. Egyéves, egyszerű vagy ágas, 10-60 cm magas. A levele lándzsás, az alsók gyakran szárnyasan szeldeltek. Szirma bíboros-lila, becője csőrös. 1995 tavaszán a szigetközi Máriakálnok térségében találták meg.

15. Fehér kánvazsásza (*Diplotaxis erucoides /Torner/ DC.*)

A keresztesvirágúak (*Brassicaceae*) családjának európai-mediterrán faj. Magyarországon 1972-ben találták meg Ózd és Bánréve környékén, megtalálható még Szeged és Mosonmagyaróvár határában. Koratavasszal kelő, vagy áttelelő egyéves faj. A szár elágazó, gyengén szőrös. A levelek hasadtak, fogas szélűek. A szirm fehér. Nektárprodukcója kimagasló, a legkorábban ill. legkésőbbben virító mézelő gyomnövényünk.

4. Koriander (*Coriandrum sativum L.*)

Az ernaősvirágzatúak családjába (*Apiaceae*) *Coriander* nemzetségének két faja közül a *C. sativum* az ismert és köztermesztésben elterjedt. Egyéves, lágyszárú növény, szárának hossza 30-130 cm. 3-5 sugarú összetett ernaős virágzata a fő- és oldalágak csúcsán található, gallérlevelek nélkül. A virágok színe fehér vagy halványpiros. A kemény termések tetején az ötfokú csésze- és bibeszálmaradvány jól látható. Levele, hajtása, termése fűszer, gyógy- és illatszerek alapanyaga.

5. Édeskömény (*Foeniculum vulgare Mill.*)

Az ernaősvirágzatúak családjába (*Apiaceae*) tartozik. Élvelő, 1- 2 m magasra megnövő szára erősen elágazó. Többszörösen szárnyaltan, összetett levelei szórt állásban helyezkednek el. A levélnyel alapi része hólyagosan felfúj. A szárok kétszeresen összetett ernaős virágzatban végződnek. Két, laposan domború résztermése zöldes bama vagy zöldessárga színű. Sütemények, saláták fűszere, görcsoldó, étvágyjavító hatású.

6. Bagolyborsó (*Cicer arietium L.*)

A pillangósvirágúak családjába (*Fabaceae*) tartozó borsó rendkívül fontos élelmisznövény, mert a mag sok (60%) szénhidrátot és 20% fehérjét is tartalmaz, amelynek emészthetősége és biológiai értéke jobb, mint a babé és a lencsé. Dudvász szára négyszögletes, melyen a páratlanul szárnyasan összetett levelek szórt állásban helyezkednek el. A mag alakja bagolykoponyára emlékeztet.

7. Rebarbara (*Rheum rhabarbarum L.*)

A keserűfűfélék családjába (*Polygonaceae*) tartozik. 2-3 m magas, levelei nagyok, egyszerűek, szórt állásúak, ép szélűek, kerekdedek, válluk szíves. A virágok hímnösek, egyszerű, tövén összenőtt, szirmoszerű virágtakaróval. Termésük egyszemű, szárnyas makkocská. Levélnyele tavasszal és ősszel fogyasztható, gyökértörzsből gyógyszert nyernek.

KERT TÖRTÉNET

Az 1818-ban alakult Magyaróvári Mezőgazdasági Akadémia 131 esztendei működés után 1949-ben beszüntette működését. Erre az időszakra tehető az akkori Dendrológiai bemutató park felszámolódása is, mely mind az elhanyagolt állapota, mind a fa kivágások által pusztult el.

Az Intézmény 1954-ben újra megkezdte tevékenységét. A jelenlegi terület akkor az Észak- Dunántúli Mezőgazdasági Kísérleti Intézet kísérleti tereként működött. Különböző talajtípusokon mutattak be az arra a talajra jellemző növényeket, amelyet azonosképpen viteleztek ki, hogy 1,5 - 1,5 m-es betonfalakat ástak le és ezeket töltötték meg az országban előforduló talajtípusokkal.

A Kísérleti Intézet 1959-ben egyesült az Akadémiával. A kísérleti területet elkezdték beépíteni, ekkor épültek a jelenlegi bemutatókert épületei is.

A terület a hatvanas évek közepétől a Növénytan és Növényélettani Tanszék algatermesztési kísérleti tereként működött egészen **Czímber Gyula** professzor úr tanszékvezetői kinevezéséig, így 1983-ban elkezdődött a bemutatókert kialakítása, amelyben elsősorban a ritkán termesztett kultúrnövények és a ritkuló gyomnövények kaptak helyet. A ritka kultúrnövények Szarvasról, **Szalva Péter** segítségével kerültek a tanszékre.

A bemutatókert 1996-tól más funkcióval, belső, kísérleti kertként működött tovább. Az *Agrostemma githago* L. és a kalászos gabonák közötti kompetíciós vizsgálatok itt folytak.

A bemutatókert a szombathelyi Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskolával közös kiadványt jelentetett meg **Germoplasma** (*Index seminum et. plantarum*) címen.

A jelenlegi tanszékvezető **Máthé Ákos** professzor úr kezdeményezésére 2002. évben újra bemutatókertként kezdte működését a terület. A bemutatás a növények ökonóm botanikai besorolás szerinti helyzete alapján történik. A gyógy- és aromás növények, a ritkuló és veszélyeztetett gyomnövények és az alternatív növények termesztése és bemutatása az elsődleges célunk.

Mosonmagyaróvár, 2002. december 03.

8. Kerti zsálva (*Salvia officinalis* L.)

Az ajakosok családjába (*Labiatae*) zsálva nemzetségének tagja. Szürkén molyhos évelő félcserje. Szára 50-80 cm magas. A levelek keresztben átellenesen állnak, lándzsásak. Virágzata 6-8 laza örvből áll. Termése, melyet a maradó csésze ölel körül, négy, gömbölyű, gesztenyebarna makkocskára hasad. Levele húsok fűszere és gyógyszer.

9. Pórsáfrány vagy sáfrányos szeklice (*Carthamus tinctorius* L.)

Fészkesvirágzatú (*Compositae*). Egyéves növény, halványsárga szára egyenes, 50-150 cm magas, csak a felső részén ágazik el. Szórt állású levelei hosszúkácsak vagy tojásdad alakúak, hegyesek. Virágzata kevés végálló fészkekből álló sátor. A fészkekben csak csöves, hímző virágokat találunk, melyek kezdetben sárgák, majd narancssárgák, később (elvirágzás után) lángvörös színűre változnak. Virágzatának festékanyaga ételszínezésre való, magjából olajat préselnek.

10. Golgotavirág (*Passiflora coerulea*)

A golgotavirágfélék (*Passifloraceae*) családjába tartozik. Lágyszárú vagy cserje, évelő kúszónövény. Szórt állású, ujjasan osztott levelei vannak, levélhórnálji kacsokkal kapaszkodnak. Virágai nagyok, különleges szerkezetűek. Termése szilvaszerű bogyó, a magvakon húsos piros arillus van. A *Passiflora* nemzetség sok fajának ehető a termése, szörpök (marakuja) készítésére használják. A *P. coerulea* faj üvegházi dísznövény.

11. Zergeszarva (*Proboscidea lousianica* (Mill.) Thell.)

A martínifélék családjának (*Martyniaceae*) fajai kizárólag amerikai növények. Egyéves növény. Szára lágú, heverő. Az egész vegetatív részt (levelét, szárát) sűrűn borítják a nyálkamirigyek. A levelek szórt állásúak, hónaljukban kialakuló virágzati tengelyen általában 5-10, fürtös virágzatba tömörülő virág fejlődik. A forrt szirmú, 2 cm átmérőjű, sárga párta harang alakú és zigomorf. A bibeszál is részt vesz a termés kialakításában, hosszú, megnyúlt, szarvszerű képződménnyé módosul. A termés a válaszfalak mentén nyílik fel, miközben a szarv két ága erősen kifelé hajlik. Különleges termését zsengén konzerválják, salátakeverékben fogyasztják.

Solanaceae

- 143. *Datura stramonium* L.
- 144. *Hyoscyamus niger* L.

Thymelaeaceae

- 145. *Thymelaea passerina* (L.) Coss. et Germ.

Umbelliferae

- 146. *Aethusa cynapium* L.
- 147. *Anethum graveolens* L.
- 148. *Anthriscus caucalis* M. B.
- 149. *Bifora radians* M. B.
- 150. *Bupleurum affine* Sadler
- 151. *Bupleurum rotundifolium* L.
- 152. *Caucalis platycarpus* L.
- 153. *Coriandrum sativum* L.
- 154. *Foeniculum vulgare* Mill.
- 155. *Libanotis pyrenaica* (L.) Bourg.
- 156. *Orlaya grandiflora* (L.) Hoffm.
- 157. *Tordylium maximum* L.
- 158. *Torilis arvensis* (Huds.) Link
- 159. *Turgenia latifolia* L.

Valerianaceae

- 160. *Valeriana officinalis* L.
- 161. *Valerianella dentana* (L.) Poll.
- 162. *Valerianella rimosa* Bast.

Violaceae

- 163. *Viola arvensis* Murr.

Ritka és veszélyeztetett gyomnövények

A mezőgazdaság és a növénytermesztési módszerek korszerűsítése következtében (a modern vetőmagtisztítás, az intenzív talajművelés, a korai tarlóhántás, a műtrágyázás, meszezés és a herbicidek használata) számos gyomnövény eltűnt vagy jelentősen visszaszorult a szántóföldekről.

Mivel ezek a fajok korábbi koroknak az élő reliktumai, mint a történelmi kulturális örökségünk részét, etikai kötelességünk a jövő generációinak megőriznünk.

A bemutatókert egyik céljával tűzte ki e veszélyeztetett fajoknak a termesztését, génmegőrzés és bemutató jelleggel egyaránt. Ezeknek a veszélyeztetett fajoknak a gyűjtése a Kis Alföldről, a Dunántúli-középhegység területeiről és a Nyugat-Magyarországi- peremvidékről történt, a térségben folyó extenzív szántók társulás viszonyait vizsgáló kutatási program keretében.

Gyógy- és aromás növények, alternatív növények

A gyógy- és aromás növények, alternatív növények esetében a virágzási index növény fajokra való alkalmazhatóságával és a fajok különböző származási helyről betelepített egyedeinek hatóanyag tartalom vizsgálatával foglalkozik a Tanszékünk.

Tanszéki munkatársak:

Dr. Máthé Ákos tanszékvezető egyetemi tanár

MTA doktora

Dr. Czímber Gyula egyetemi tanár

MTA doktora

Dr. Pinke Gyula egyetemi adjunktus Ph. D.

Molnár Zsolt tanszéki mérnök, kertfelelős

Tóth Istvánné tanszéki adminisztrátor

Placzer Gábor laboráns

Amaranthaceae

1. *Amaranthus crispus* N. Terrac

Boraginaceae

2. *Anchusa officinalis* L.
3. *Cerinte minor* L.
4. *Cynoglossum officinale* L.
5. *Lappula squarrosa* (Retz.) Dum.
6. *Lycopsis arvensis* L.

Caprifoliaceae

7. *Sambucus ebulus* L.

Caryophyllaceae

8. *Agrostemma githago* L.
9. *Gypsophila muralis* L.
10. *Hemiaria hirsuta* L.
11. *Schleranthus annus* L.
12. *Silene noctiflorum* (L.) Fr.
13. *Spergula arvensis* L.
14. *Spergularia rubra* (L.) Prest.
15. *Vaccaria hispanica* (Mill.) Rausch.

Chenopodiaceae

16. *Atriplex acuminata* W. et K.
17. *Atriplex hortensis* L.
18. *Chenopodium polyspermum* L.

Compositae

19. *Anthemis austriaca* Jacq.
20. *Anthemis cotula* L.
21. *Calendula alata* Rech.
22. *Calendula officinalis* L.
23. -P.G. Óvár
24. -M. S. Óvár
25. -G. E./1 Óvár
26. -G. E./2 Óvár
27. -Árvakelés Óvár
28. -Gödöllő
29. -Szeged Algyő
30. -Zirc
31. -Bakonybánk
32. -Réde, Arany J. 45
33. -Létavértes
34. -Vértesboglár
35. -Óbarak
36. -Csákvár

37. - Pilisszántó
38. - Zirc-Bakonybél 42
39. - Veszprém Hóvirág
40. - Budakis
41. - Keszthely
42. - Keszthely/Pacific Beauty
43. - Keszthely/Orange Boy
44. *Carduus nutans* L.
45. *Centaurea cyanus* L.
46. *Centaurea solstitialis* L.
47. *Chartamus tinctorius* L.
48. *Cnicus benedictus* L.
49. *Crepis pulchra* L.
50. *Crepis rheoadifolia* M. B.
51. *Erigeron annuus* (L.) Pers.
52. *Filago arvensis* L.
53. *Filago germinata* L.
54. *Filago minima* (Sm.) Pers.
55. *Gnaphalium uliginosum* L.
56. *Hypochroeris radicata* L.
57. *Micropus erectus* L.
58. *Xeranthemum annuum* L.

Cruciferae

59. *Camelina microcarpa* Andrz.
60. *Camelina sativa* (L.) Cr.
61. *Conringia orientalis* (L.) Andrz.
62. *Chorispora tenella* (Pall.) DC.
63. *Coronopus squamatus* (Folksal) Asch.
64. *Descurainia sophia* (L.) Webb.
65. *Diplotaxis erucoides* (Torner) DC.
66. *Lepidium campestre* (L.) R.Br.
67. *Lepidium rudemale* L.
68. *Lepidium sativum* L.
69. *Myagrum perfoliatum* L.
70. *Neslea paniculata* (L.) Desc.
71. *Sinapis alba* L.
72. *Sinapis arvensis* L.

Cucurbitaceae

73. *Ecballium elaterium* (L.) Rich.
74. *Echinocystis lobata* (Michx.) Torr. et Gray

Euphorbiaceae

75. *Euphorbia exigua* L.
76. *Euphorbia falcata* L.
77. *Euphorbia peplus* L.
78. *Euphorbia platyphyllos* L.
79. *Euphorbia taurinensis* All.

Fabaceae

80. *Cicer arietium* L.
81. *Lathyrus sativus* L.
82. *Lupinus albus* L.
83. *Onobrychis viciaefolia* Scop.
84. *Phaseolus vulgaris* L.
85. *Trifolium arvense* L.
86. *Trifolium pratense* L.
87. *Vicia faba* L.
88. *Vicia villosa* Roth
89. *Vigna sinensis* (L.) Endl.

Geraniaceae

90. *Geranium columbinum* L.
91. *Geranium dissectum* Jusl.
92. *Geranium sibiricum* L.

Gramineae

93. *Bromus commutatus* Schrod.
94. *Panicum miliaceum* L.
95. *Vulpia myuros* (L.) C. C. Gmel.
96. *Zea mays* convar. *microspermae*

Labiataeae

97. *Acinos arvensis* Dandy
98. *Ajuga chamaepitys* (L.) Schreb.
99. *Galeopsis angustifolia* Ehrh.
100. *Leonurus cardiaca* L.
101. *Marrubium peregrinum* L.
102. *Ocimum basilicum* L.
103. *Salvia aethiopsis* L.
104. *Salvia officinalis* L. 5677
105. *Satureja hortensis* L.
106. *Sideritis montana* L.
107. *Stachys annua* L.
108. *Teucrium botrys* L.

Malvaceae

109. *Abutilon theophrasti* Medic.
110. *Althaea hirsuta* L.
111. *Althaea officinalis* L.
112. *Althaea pallida* W. et K.
113. *Hibiscus trionum* L.
114. *Malva alcea* L.

Martyniaceae

115. *Proboscidea lousianica* (Mill.) Thell.

Oxalidaceae

116. *Oxalis dillenii* Jacq.
117. *Oxalis stricta* Anct.

Papaveraceae

118. *Papaver argemone* L.
119. *Papaver dubium* L.
120. *Papaver rhoeas* L.

Primulaceae

121. *Anagallis arvensis* L.
122. *Anagallis femina* Mill.
123. *Androsacea maxima* L.

Ranunculaceae

124. *Adonis aestivalis* L.
125. *Adonis flammea* Jacq.
126. *Consolida orientalis* (J. Gay) Schrödinger
127. *Consolida regalis* S. F. Gray
128. *Nigella arvensis* L.
129. *Nigella damascena* L.

Resedaceae

130. *Reseda phyteuma* L.

Rubiataeae

131. *Galium divaricatum* Pourr. et Lam.
132. *Galium spurium* L.
133. *Sherardia arvensis* L.

Scrophulariaceae

134. *Antirrhinum orontium* L.
135. *Chaenorhinum minus* (L.) Lange
136. *Kicxia elatine* (L.) Dum
137. *Kicxia spuria* (L.) Dum
138. *Linaria genistifolia* (L.) Mill.
139. *Linaria vulgaris* Mill.
140. *Melampyrum arvense* L.
141. *Melampyrum barbatum* W. et K.
142. *Veronica praecox* All.